

ТРИ ЕСЕТА

РОБЕРТ МУЗИЛ

НЕПРИСТОЙНОТО И БОЛНАВОТО В ИЗКУСТВОТО

(1 март 1911 г.)

Авторът на тази статия е съзателят на онези психологически толкова завладяваща книга, която се появи преди няколко години като негова първа творба и беше извънредно разхвалена от сериозната критика. Тя се наричаше „Луганията на възпитаника Тьорлес“ и до ден-днешен още не е достигнала тиража на „опасната възраст“.

Има нещо неоспоримо скучно в това да се изреждат заради външна цел мисли, които отдавна са известни на по-умните хора. Ала при определени обстоятелства няма нищо, което би могло да изглежда някому достатъчно познато, че да не трябва публично още често да се повтаря. В Берлин беше забранен Флобер. Че това стана в разрез със закона, защото последният повелява: половата примамливост на едно описание е разрешена, ако с него се преследва художествена цел, в случая Алфред Кер вече доказва неопровержимо с малко думи. Ала и във Франкфурт на Майн беше забранена сказка на Карин Михаелис за критическата възраст на жената и в Мюнхен беше позволено да се държи само пред слушатели от единия пол, така или така. И човек си представя сговора между официални власти и немско мнение в следните случаи:

Ако търговецът и покровител на изкуството изложи творби на японски гравюри върху дърво, в които няколко двойки се преплитат гроздовидно във възмутителни провирания, части на теда шарят като пипалца над земята или като тирбушони отново се навиват обратно в себе си сред неописуемата пустош на по-сетнешното разочарование, очи висят като трептящи разбити мехури над втречени гърди. Или ако художник изобрази — по принцип все пак само буржоазния — процес, франсузингът, например Фелисиен Ропс в неговите писма, във възторг да назовава целувката на свещения хълм, нека допуснем — заради изкривения като на хрътка гръб на мъжа или безбрежното, неопределено търсещо безразличие на жената. Или ако писател опише как някой се вторачва в треперящите длани на своята майка и лъже, лъже, трупа лъжи върху лъжи, а ръцете ѝ все повече се уморяват и треперят, нещо съвсем не истинско, измукано от пръстите, просто причиняващо болка. Или пък, ако опише близка роднина гола върху операционната маса, вече докосната от ножа; възприета, както при нещастие се схваща жена, сякаш неодушевен предмет, а пък тя е толкова разсъблечена; със стеснения хоризонт на съзнанието за бързи решения. Възприета и с немисленето за области, които никога не е пристъпвал. Ала някой говори — делово, с малко думи, медицински — диригентстващ, господар и нещо лежи изложено неподвижно, рана, наполовината чужда тук, като цвете, наполовината кръвотечаща, отворена на средата в бялоопната кожа на лявата страна, като уста. . . Анатомическа асоциация. . . да я целунеш, да притискаш отгоре беззащитната кожа на устните. Защо? Кой знае? Външно сходство, безпричинна меланхолия? . . . За части от секундата те обзема ужас от това и после отново команди и бързи манипулации. И ненадейно непредвидена равностетка, мъгливостта на собствения живот, неизвестно дълго дебнала този случаен миг на слабостта: команди, манипулации и вътрешно, все още насаме със себе си тази идиотия на линията, на траекторията, душата, профучаваща празна край обемистото, смачкваща най-благонадеждното. — Една задръжка е това (възприемана наврико като разбунтуване срещу професора и напрегнатата деловитост на колегите,

навярно стъпнато като слабо, дълбоко вътре в мрачината срещу самия себе си насочено отблъскване) едно разлипяване; семена на предцяфляло глухарче: „Аз“—ът се разлипява лека-полека, олюляващо; далечна, бледа мимолетност потиска иначе и временно ненавиглани полупроеси, стават осезаеми за пръв път части от външния, никога нестигнали докрай, все пак полови, все пак непозволеми тук, все пак прометевски. И надигнат глава — понякога, за известно време тъкмо поради енергичното, плавно вървене в крак на научните думи, посред бял ден, ожесточено, призвани на бой за своето съществуване, враждебни и вече обзети от терзанията, които неусетно ще ги задушат в безобидно близкото съвместно живее-не. И ако някой писател настоява за това: дори една майка, една сестра, една гола жена е гола жена и става такава за съзнанието навярно тъкмо едва при обстоятелства, които издават последното по най-осъдителен начин; така приблизително, с по-ловко предприета измишльотина.

Господин фон Ягоу в лесен за осмисляне случай, който се върти около посъпки, заради чието изпълнение никога не ще упрекнат сериозно — просто не е догледал свързаната с изображението художествена цел, която не е пришита с бели конци поучително, а е заложена в ценността на даряваните хуманности, които сиеши и в крак се въртат около начина на изказ. Ала има случаи, когато при цялата човешка ценност на изобразеното, и при цялото изкуство на изложението, и напук на цялото признание, което няма нужда да им се отказва, все пак се отрича достатъчната за оправданието им художествена цел или се пренебрегва пред друго; случаи, които, като се изключи художественото изобразяване, съставят програмата например не само на полицейски префекти и прокурори, но днес и на занимаващи се с изкуство списания. Аз загагнах за такива и ще говоря за тях. Има неща, за които не се говори в културната общност Германия. Този факт изглежда не само мен със срам и гняв, и аз ще застъпя против него становището, че изкуството може не само да изобразява, но и да обича аморалното и най-осъдителното.

Предпоставям при това — което с разума като цяло не може да се отрече, — че от гледна точка на обществото аморално и осъдително и болнаво безусловно съществуват. Тогава обаче остават само три възможности за приведеното твърдение: Или непристойното и болнавото, изобразено от творец, вече съвсем не е същото. Или би трябвало да се приеме (като се оставят настрана случаите, където се изобразява само за контрастно въздействие, за да бъде обвинен и тем подобни — случаи, каквито на всичко отгоре няма), че любовта на творца към тях е нещо различно от онова, което следователно изискват като сериозно отношение към действителността (а именно — нито за секунда да не се допуска развяването като вратовръзка смесване на шегобиец и творчески порив — сериозно отношение към изкуството). Или непристойното и болнавото имат въобще и в живота своите добри страни.

Всички три твърдения в известен смисъл са правилни.

Изкуството наистина може да избира нещо непристойно и болнаво за изходна точка, ала по-късно изобразеното — не изображението, а изобразеното непристойно и болнаво — не е нито непристойно, нито болнаво. Без целия брътвец в сакрицията за мисията на творца това е аксиома, която следва дори само от трезвото разглеждане на специфичните функции, благодарение на които се осъществява произведението на изкуството. Други страсти, освен художествени наистина не се удовлетворяват чрез тях; такива могат да се удовлетворяват по-просто и без отвлечени усилия в действителността и ги удовлетворяват с достатъчно засищане въобще само в действителността. Да се изпитва потребност за (художествено) изображение ще рече — дори тогава, когато страсти на действителния живот са могли да дадат подтика — да нямат въобще наложителна потребност за тяхното пряко удовлетворяване. Да се изобрази нещо, ще рече да се изобразят неговите връзки към стотици други неща, защото обективно не е възможно другоояче, защото само така може да се направи нещо разбираемо и осезаемо. . . , както действително възниква научна разсъдливост само чрез сравняване и свързване, както възниква въобще човешки разсъдък. И макар и тези стотици други неща от своя страна да биха били непристойни или болнави, връзките не са такива, изнамирането на връзки не е никога такова.

Не е по-различно, отколкото при науката; в научни книги се среща всичко, безобидните анатомични непристойности и перверзности, чиято вътрешна картина надали вече може да се реконструира от елементите на здрава душа; човек не се зальгва с шифрова нагласа като съчувствие, социален дълг или (намигваща) маска на Спасителя на медика, интересът към процесите е пряк, той търси знания. И изкуството също търси знания; то изобразява непристойното и болнавото чрез неговите връзки с пристойното и здравото, а това не означава нищо друго, освен че то разширява своето знание за пристойното и здравото.

Впечатлението, което получава творецът, нещо отблъснато, неопределено възприятие, чувство, порив на волята, се разлага у него, и съставните части, откъснати от своята закостеняла от привычката зависимост, придобиват ненадейно неочаквани връзки с често съвсем други предмети, чието разлагане при това отеква неволно с тях. Така се разчистват пътища и се възникват зависимости, съзнанието си пробива своите проходи. Резултатът е: една в повече случаи неясна представа за подлежащия на изобразяване процес, но наоколо се шири приглушено звънтене на душевни родства, забавено придвижване на други зависимости на чувства, воли и помисли. Това става в действителност и така изглежда един болен, грозен, неразбираем или просто конвенционално презиран процес в мозъка на твореца. Така обаче — впримичен във верига от връзки, обхванат от движение, което го въздига, влече със себе си и уравнива — натиска на неговата тежина, — трябва да изглежда той и в мозъка на оногova, който разбира изображението. Тази целокупност е предметът, който се изобразява, и върху него почива — и върху нищо друго, върху никаква свиреща на лира със скромност на придворен артист нравственост, — едно пречистващо, автоматически развращаващо въздействие на изкуството. Онова, което остава в действителността спресовано като гореща кафка, тук се разтвря, разтегля се едно от друго, преплита се — олушено, очовечено. Достатъчно е веднъж да си държал в ръце творбата на болен, за да схванеш разликата на продукта.

Естествено, изкуството изобразява не понятиино, а сетивно, не универсалното, а единични случаи, в чийто усложнен звън едновременно звучат несигурно универсалностите; докато при същия случай медиц се интересува от общовалидната каузална зависимост, то творецът се интересува от индивидуалната зависимост на чувствата, ученият от обобщаваща схема на действителното, творецът от разширяването на регистъра на вътрешно още възможното и затова изкуството не е юридическа, а друга мъдрост. То излага персонажите, вълненията, случките, които го съставят, не всестранно, а еднострaнно. Да обичаш нещо като творец следователно, ще рече да си покъртен не от неговата ценност или неценност в крайна сметка, а от една страна, която ненадейно се отваря в него; изкуството показва, където има ценности, които само малцина са виждали. То е завладяващо, че умиротворяващо.

То съглежда следователно и в случки, от които други настръхват, ценностни страни, взаимозависимости. При повечето сблъсъци между изкуство и обществено мнение сега тези ценности въобще не се признават, типичният случай обаче е, че дори се отхвърля опитът те да се опознаят, от стъписване пред обстоятелствата, при които са били добиги. Поучава твореца, че у някой здрав човек импресията, която в случая разлагал, нямала никакви съставни части, будела от край до край отвращение. И срещу това освен скромно да се напомни очевидността, която така или иначе е била достатъчно дълго свързана с въртенето на Слънцето около Земята, остава само едно: да се полеме борба срещу основателната причина за тези противоречия, да се опори теорията, с чийто помощ — в тази епоха, която толкова много се бои от декаданс и здраве, — търсят прекалено грубо геометрично границата между духовно здраве и болест, морал и аморал, като някаква линия, която би следвало да се определи и зачита (и всяко деяние трябва да е или от тази, или от другата страна), вместо да се признае, че въобще няма никакви душевни отрови, а само отровното въздействие от функционално преобладаване на едната или другата от душевните съставни части на сместа — при което се разболява от излишъка на приятните не по-малко пагубно, отколкото в противоположност, — че всяка постъпка, всяко чувство, всяка воля, всяка насока на интереса — или както и иначе да се изброи това, за да заподозрат твореца и неговите персонажи в душевна непълноценност, — сами по себе си и за себе си могат да бъдат както здрави, така и болни, че във всяка здрава душа има места, които приличат на такива у болен, и че умозаклучението зависи единствено от целокупността, от числено, повърхностно, теглово, напреженийно, ценностно или още по-усложнено отношение на днешните изолирани като болни и здрави подробности, които не бива да имат веднъж завинаги това значение, а само съответно на техния резултат в определен случай на определена душа.

На практика не съществува нито една перверзност или аморалност, която да няма някакво, така да се каже, корелатно здраве и морал. Това предпоставя, че спрямо всички съставни части, от които тя се изгражда, се срещат анализи и у здравата, и у сърдната в съвместния живот душа. И тази предпоставка е правилна, и за нито един творец няма да е трудно да я докаже, каквито и примери да му представят. Всяка перверзност се подава на изобразяване. Тя се подава на изобразяване чрез своя градеж от нормалното, тъй като иначе изображението не би я схванало. Оселня ли се върху дейността на този градеж развращането на изображението, то върху неговата възможност почива очовечаването на символа. Съдържа ли обаче градежът на всичко отгоре на решаващо място ценни съставни части, то идва оценно-

ствянето. Последното е ключът към комбинаториката, която прави възможно разбирането и художествената любов и на аморалното и перверзното.

Тя прилича на интелектуализиран, както би казал химик, „обогатен“ идол. Ала за него може да се даде и в живота точен прототип. Макар че следователно не бива да се отрича, че съществува болнаво и аморално, то в мисловната област трябва да се изтъкне, че границата би трябвало да се определи другояче. Нека вземем пример: принудени сме да признаем, че един сексуален убиец може да бъде болен, че може да бъде здрав и аморален и че може да бъде здрав и морален; при убийците наистина постъпват така.

Шом с изкуство, което не ги избягва, се дават ценности, то е недостойно и обезсърчаващо да се гневят срещу него. Не биха навлезли в областта, ако не ги примамват определени ценности, ала становището на човечето със закръглени бузи за на всяка цена здравето немско изкуство е ограничено. Опасностите не бива да се отричат. Има половинчати страсти, които не са достатъчни, за да рискуват в живота заради тяхното осъществяване, макар заради тях да се опитват в изкуството, и може да има хора, които затова да използват както живота, така и изкуството. Ала в случая или изпитват онова преобладаващо енергийна въздействие (и тогава няма никакво значение, дали хората са между другото и болни), или всъщност не може да се говори за изкуство. Все пак всичко това може да не е достатъчно, за да се изключи всяко странично действие, може и да е правилно, че сред публиката на драго сърце поглъщат само суровината, правилно е, че изкуството въздейства върху по-подвижни, по-недисциплинирани душевни дълбини от науката и затова става по-опасно: ала всичко това са затруднения и съвсем не контрадоводи. И науката има своята свита душевни мародери, а все пак няма да я забранят, ако — както се очертава, — провинки сред народа повече от днес. Онова, което правят заради нея, трябва да правят и заради изкуството: да се примиряват с неохотно съзрените странични действия заради главната цел, освен това да ги обезценяват чрез нарасналата чудотворност на главната цел. Защото следва да се реформира напред, а не назад: обществените болести, революциите са възпрени от консервиращи глупост еволюции.

Ще трябва да се научат и в действителния живот да мислят другояче, за да разбират изкуството. Би могло да се дефинира като морал някаква съвместна цел, ала с по-голям размер на разрешените странични пътеки. И ако движението по-нататък отговаря на прекалено силно желание да се върви напред, за да не изживяват при всяко замисляне напред пътя опасността да допнат вътре.

ДУХОВНОТО, МОДЕРНИЗМЪТ И МЕТАФИЗИКАТА (февруари 1912 г.)

Модернизмът е — като такъв и не само по начина на личното проявление едно протестанство — опитът да се проиткине религията със светския разум, той е насочен срещу разума, както и срещу религиозното, и в страданията и възторзите на неговите мъченици се долавя нещо от оня духовен мирис, който се носи от увлекателната театрална игра на светския аматьор, смес от диханието на страстта и на развалени зъби.

Ала той е исторически неимоверно по-характерен от последния резултат в омази съдбоносна битка на католицизма срещу държавата, която започна с това, че църквата се изкуши да пожелае завладяването на държавата по нейния начин, и свърши с това, че тя беше завладяна от нея по своя начин, по начина на невидимото духовно просмукване; от църковната държава стана държавна църква и модернизмът не е нещастен случай на църквата, а едно организирано заболяване. На практика не може да се пресметне до каква голяма степен днешният католицизм е пропит от светското благоразумие; необходимо е да се напомни само за това, че дори кръшението — някога най-мощният израз на противопоставянето на църквата на държавата, символ на встъпването в опозиционна духовна общност, митично осигуряване, по-малко някакво служене на име, отколкото служенето чрез име при първите стъпки във вътрешния живот, — днес е свързано със светския кадастър, с документите за самоличност, с потребността на напирец за твърди разграничения разсъдък подир трайно обозначение и така на дискредитирането на човека чрез индивида, с омази необорима духовна съдбовност, която срива от душата бронята на анонимността и по такъв начин я принуждава към винаги еднакви, просто дефанзивни енергийни отдавания, които правят непостижимо за нея всичко, което тя навярно би могла да стори, макар че при това не е трябвало всякога най-напред да се грижи за една особа, към която сочат всички обстоятелства като с пръсти и която като неприкрита отбранителна линия парализира цялата дързост на духовното движение. Ето защо е не по-малко знаменателно, че разумът, върху който модернизмът може да се позовава при вся-

или при невзрачните баналности, тъй като науката има орган и интереси само за периодично повтарящото се, не и за уникалното, за откъслечните събития, и това, че пада камък от определен покрив, остава за нея прост факт, случайност, чиято структура тя не може да изследва по-нататък, законът — нейният закон за падането — играе твърде малка роля и всичко останало е навсярно, че вали дъжд, че сетне грейва слънце, че вятърът духа. . . факти, случайности, или дори ако ги обясняват според метеорологичните закони, то посредством тези закони биха ги извели отново от други факти, от това, че някъде другаде греело слънцето или валил дъжд и че въздушното налягане тук било едно, а там друго. . . , неимоверната, изместена в средата на схващане. о за света от радващо се на познанието поколение и невземана предвид самата на простите факти, на случайностите, на онова, което не е нищо друго, освен събитие, се отбива от пътя още подир няколко крачки и светецът на познанието се визира в неограничено ясновъдската пустина. Но както и другояче да започват, както и да прекрочват границите, които науката сама си е прокарала, ще постигнат малко познание. И всички метафизици са лоши, защото прилагат погрешно своя разсъдък. Те хвърлят своето честолюбие в прогивоестествената за тях задача да докажат като действителен отвъдния свят, вместо (за по-претенциозен вкус) въобще тепърва да го направят „възможен“. Така те градят мост и страната, в която следва да води последният, е безотрадна. С езика на Кант: те са трансцендентални и трансценденталното остава чиста скука. Коя метафизика например, изправена пред задачата да представя твърдостта, тежестта, пространственото разширение, устойчивостта във времето, електрическите, оптическите, магнетическите, термическите константи на предметите като свойства на душата, не би вложила цялото си честолюбие в доказателството, че ще го намери, в тези гъмжащи мизмизми, спиритуализми, идеализми и т. н., вместо най-напред да разработи какви нови души биха били те с техния безмълвен тих, да се изразяват винаги само с един и същ жест, с тяхното стигане чак до закон твърдоглавство, с тяхното равнодушие на болногледачки, които се грижат еднакво добре както за падането на звездите, така и за кръвотечението от носа на скитниците, не на последно място с техния лош вкус направо да се разкриват пред учения. И обратното: да се проследи какво душевно образувание се иска да бъде човек, който чувствава, че живее в кръга на тези същества като разкрепостен, малко съмнителен особияк сред страници педанти, който не се отказва от нищо толкова много, колкото от това да бъде като тях нещо втвърдено, веднъж завинаги установено, да бъде индивид; по-скоро ги надхитрява в тяхната слабост като малко човече пред матката на жена-великан и в съдбоносния миг, когато тя ненадейно открива огън със своите смешни маниакални жестове, й се наслаждава с превъзходната беззащитност на ума.

Само че църквата вече някога в схоластика вече е доказала, че е могла да изгради интелектуална система от този вид — от вида да превърне човека в цел на метафизика, въпреки както и да е. Че последната по-късно се сгромолясва, беше съвсем естествено и стана единствено заради едно лесно за отстраняване недоглеждане. Тъй като и парадоксът се нуждае за основа от истина, над която да се възвисява, и единствено тази истина, по онова време учебната сграда на Аристотел, се беше разклатила подир двехилядолетна служба. Тя лесно щеше да се замени с нова. Ала църквата не намери за това никаква необходимост. Тя затвори отдавна книгата на своите есета за живота и оттогава насам наслука държи курс в непрестанно повтарящи се анастигматични преиздания към масовия успех.

ПОЛИТИКА В АВСТРИЯ (декември 1912 г.)

При това погледът твърде естествено сякаш за трудността на националния въпрос. В действителност последният — макар и трудност, — отдавна се е превърнал в удобство; отвъд сериозен повод — непризната уклончивост и протакане. Както при куки влюбени, които преодоляват все нови разлики и пречки, защото вече предугаждат колко малко ще могат да направят един с друг в първия ден на безпрепятствеността. Както страстта въобще е само предлог да нямат никакви чувства. Когато бъде приключен големият отчет, ще бъде цяло щастие, че лошите маниери, които междуверменно са усвоили, ще могат да създават работа на привидната занемареност на идеализма и по нищожни поводи. Ала зад тях ще се клаушка празнотата на вътрешния живот, както пустотата в корема на алкохолика.

Има малко страни, които въртят толкова страстно политика, и нито една, където при сходна страст политиката остава толкова равнодушна, като в тази; страстта като предлог. Гледано отвън, всичко е дотам парламентарно, че застрелват повече хора, откъдето и да е другаде, и всички кола са спрени еженинута заради следващото партийно превъртане; разрешено е да се ругаят висши чиновници, генерали,

съветници на короната, могат да се сплашават високопоставени лица със закана пред парламента, печелят пари с помощта на политиката, взаимно си нанасят плесници. Ала всичко е половинчато като конвенция, една игра по споразумение. Страхът, който всяват, властта, която упражняват, почестите, които трупат върху себе си, остават — въпреки че са напълно автентични във всички действителни и общоприето смятани за валидни отношения, — в душата неистински, призрачни, явявани и респектирани, ала не почувствувани. Приемат ги дотам сериозно, че заради тях обедняват, целия живот нагаждат чак до такава — степен според нещо, но тук то изглежда не означава най-важното. Би могло да се съзре велик, макар и негативен идеализъм в това. Дейността не издига тези австрийци никога напълно до своето равнище. Не бива да се дава вяра на тяхната религиозност, на тяхното верноподаническо чистосърдечие или техните грижи; те чакат зад тях; те имат пасивната фантазия на неизпълнените пространства и ревниво разрешават на човека всичко, само не душевно създаващата такъв прецедент претенция за сериозността на неговия труд. В противоположност на което по отношение на своите идеали германецът прилича на онези непоносимо мила жени, които във верността си прилепват към своите съпрузи, както мокър бански костюм към златото.

В съвременното състояние естествено сигурно преобладава липсата на разум и те убиват времето за чакане, като вдигат шум. Техните силови изразжения са още един знак за слабостта, докато другата видимото безсилие вече почива върху струпане на силови маси. Така например германският парламентаризъм е като радваща се на оранта кранта, която протестира срещу удар с камшик, докато сериозно и делово разтрива зачервеното място с опашката си, и тук има страсти в общественния живот, зад които се прозяват с трезви вътрешности. Не знаят какво всъщност ги командува; временно се надига оркан и всички министри тутакси се строполяват като опитни гимнастици, ала орканът се уталожил и техните приемници стърчат в точно същата стойка. Направени са малки промени, които могат да успокоят някого професионално, непосветените обаче трябва да останат в неведение; макар и те мигом да се обявяват за облекчени. Има нещо злобещо в този упорит ритъм без мелодия, без думи, без чувство. Някъде в тази държава трябва да се крие тайна, идея. Ала тя не може да се издири. Тя не е идеята за държавата, не е династичната идея, не е оъизи за културната симбиоза на различни народи (Австрия би могла да бъде световен експеримент); по всяка вероятност целокупността е само движение вследствие на липсата на владеща идея, както залитането на велосипедист, който не се придвижва напред.

Политически неуредици от такъв вид имат своите основания постоянно в културата. Политиката в Австрия все още няма човешка цел, а само австрийска. Човек не може да стане „Аз“ чрез нея, макар че може да стане всичко друго с нейна помощ, и нито един „Аз“ не съумява да се манифестира в нея. Инструментът социалдемократия тук все още не е достатъчно твърд и не са налице могъщи други противоречия, както между духовния порив на няколко обезпакосени човека, които като великопленни паразити живеят върху отпадъците от германската търговска държава, и между законността на феодалните владетели, която с два крака е в Библията и с други два крака се корені в родния край. Обществената структура е чак до най-високо равнище еднородна смесица от буржоазни и благородни маниери. В естествено състояние са изтънчени и коравосърдечни. Помошник-фризьор, който изповяда на дами от висшата аристокрация идеалите си при ондулирането на косите им, неотдавна тук почти щеше да направи кариера като немски поет, ако при вечерен прием по недоглеждане не беше облягал кожух, който още не му принадлежеше. По онова време той вече се движеше в най-благородните домове, декламираше по време на чай свои поеми и положително буржоазният печат нямаше да устои дълго пред окриления калиграф на косите. Тъй като изтънчеността си има и своята слабост.

Няма го великото идеално противоречие между буржоазия и аристокрация. То се е изразило и някъде другде само повърхностно и твърде изопачено — в мисловния кръг на либерализма — и в момента се прикрива от икономическото противоречие: пролетариат — собственост, макар че само единият от завоите на пътя води към него. Ала междувременно във великите държави с предпоставка за световна търговия и световни връзки се е развило нещо Ново, един парадокс: а именно, в лишена от дух, по напукана земя, в чийто депнатини въпреки нейната сушава неблагоприятност културата сега вирее по-добре, отколкото в която и да е поносима и подходяща за нея почва. Тя реализира своите цели днес не вече чрез държавата, както някога си в Атина и Рим, но си служи вместо със свършенството на целокупността, която все пак не допуска много градации, с нейните несвършенства, празноти и безсилие, за да обхване всеки отделен индивид. Това е разложението чрез необозримия безброй, което съставлява културното принципино отличие спрямо всяка друга епоха, изоставеността и обезличаването на отделния човек в непрестанно растящо множество, което носи със себе си ново духовно състояние, чийто последни днес още останат неизчислими. Като най-явен пример днес може да се разглежда на-

шего малко сериозно изкуство, чиято неспособност да бъде едновременно добро и да угажда на мнозина фактически означава уникалност и далеч извън естеството на естетическия спор по всяка вероятност е началото на нова функция.

Реалната предпоставка за тази култура обаче съставлява буржоазията. Тъй като нейно качество е да не произвежда други семейства, ослен такива, които бързо отново се разпадат, без традиции, помръкнаха идеали и утвърдена нравственост, такива неща, които са полезни като обувки за вървене, но пречат на бягаша. Заради своите сделки тя има мисията да не се грижи сама за културата, а да отпусна глобални суми за нея. Тя не произвежда въобще обаятелни хора, прототипове, а следователно и не подхранва изхождащото винаги от тях изкушение, че идеален тип се създава от по-тясната и постоянно вчерашна област на човешки действителното, вместо — с безгранична фантазия — от областта на човешките възможности. Тя оставя създателя извън неговото дело чужденец, който — повече мисъл и чувство, отколкото човек, — вае душевни форми в идейна лаборатория, без да е нужно в същия миг да гарантира тяхната всеобща годност за употреба като официален фабрикант. И дори неразбирателството, с което се сблъскват неговите творения, се превръща в тяхна изгода, тъй като днешната неспособност за оценка е утрешната безпристрастност.

Такава буржоазия в Австрия няма; все още само по лична препоръка на съдбата хората се раждат австрийци и не е лесно да не им се оказва чест. Затова ценят катастрофите, защото те поемат върху себе си отговорността и се нуждаят от нещастieto, защото то отрицва бурни жестикулации, зад които всеки човек изпепелява и става конвенционален. Живеят своя политически живот като сръбски георичен епос, защото героиството е безличната форма на действителността. Малката Жана от Домреми беше краварка в мъжки панталони, каещият се грешник вследствие на аскетизма има паразити, героят в акцията, в изживяването на своята героичност е ограничен като животно; одеждите му лепнат от кръв, пот, прах като подноси, той не може да се къпе, те го жулят до кръв, те висят на него вкоравени, той потраква като умопобъркана ядка в своята шушулка; неговото полезнение е ограничено чак до *fovea centralis**, неговите погледи се забождават в предметите. Нужда и герой си принадлежат като температура и треска. Затова всяко постижение на насилието има нещо патологично само по себе си, едно стеснено съзнание, един последен, прогресивен, шеметен пристъп. Политическият герой в Австрия обаче е усъвършенствувана техника на стесняването из съзнанието и без пристъп. Лоша, при често болелуване придобита привичка, която с право не приемат сериозно, но която няма да се отхвърди докогато, докато на целия обем на съзнанието липсват обвързващи съдържания.

Превод от немски: Йордан Митев

* Ретина, мястото на най-ясното виждане в око (лат.) — Б. пр.